

راهبردهای تسهیل اتمام به‌موقع تحصیلات تکمیلی: توصیه‌های سیاستی برای دانشگاه‌های علوم پزشکی

علی غفاریان^۱، مریم معینی^۲، گلرخ عتیقه‌چیان^۳، سکینه سقائیان نژاد اصفهانی^۴

خلاصه سیاستی

خلاصه اجرایی:

تحصیلات تکمیلی در دانشگاه‌های علوم پزشکی، با چالش طولانی شدن مدت تحصیل مواجه است که هم بر دانشجویان و هم بر نظام آموزشی تأثیر نامطلوب دارد. این مسأله باعث افزایش هزینه‌ها، کاهش بهره‌وری و افت انگیزه دانشجویان می‌شود. پژوهش کیفی با شناسایی تجربیات دانشجویان موفق در اتمام به‌موقع تحصیلات، عوامل کلیدی مرتبط با این فرایند را شناسایی کرده است. یافته‌های مطالعه نشان داد کیفیت راهنمایی اساتید، انگیزه‌ی شخصی دانشجویان و حمایت‌های دانشگاهی، سه رکن اصلی در تسریع فرایند تحصیل هستند. دانشجویانی که ارتباط مؤثرتری با استاد راهنما داشته‌اند، موضوع پژوهشی متناسب با علایقشان انتخاب کرده‌اند و از حمایت‌های آموزشی بهره برده‌اند، با احتمال بیشتری تحصیلات خود را در زمان مقرر به پایان رسانده‌اند. بر این اساس، راهکارهای عملیاتی متعددی به عنوان گزینه‌های سیاستی پیشنهاد شد: استقرار نظام نظارتی برای بهبود کیفیت راهنمایی اساتید می‌تواند به کاهش تعارضات و افزایش اثربخشی این رابطه کمک کند. ارائه‌ی مشاوره‌ی تخصصی برای انتخاب موضوع پایان‌نامه نیز از دیگر اقدامات مؤثر است که به دانشجویان در شروع سریع‌تر پژوهش‌هایشان یاری می‌رساند. توسعه‌ی کارگاه‌های مهارت‌افزایی در حوزه‌هایی مانند روش تحقیق و مدیریت زمان می‌تواند توانمندی‌های دانشجویان را ارتقا دهد. همچنین، طراحی دوره‌های آماده‌سازی برای دانشجویان جدیدالورود به انطباق سریع‌تر آنان با محیط آکادمیک کمک می‌کند. در نهایت، حمایت مالی هدفمند از دانشجویان نیازمند می‌تواند بخشی از دغدغه‌های آنان را کاهش دهد. اجرای این راهکارها نیازمند همراهی همه‌ی ذینفعان از جمله دانشجویان، اساتید و مدیران آموزشی است. با وجود چالش‌های اجرایی مانند محدودیت منابع و مقاومت در برابر تغییر، تجربیات موفق نشان داده‌اند که این اقدامات در صورت برنامه‌ریزی دقیق و نظارت مستمر می‌توانند به بهبود قابل توجه شاخص‌های تحصیلی بینجامد. این چکیده‌ی سیاستی با ارائه‌ی تحلیل جامع و راهکارهای عملی، می‌تواند مبنای تصمیم‌گیری مسئولان آموزشی قرار گیرد.

واژگان کلیدی: تحصیلات تکمیلی؛ توصیه‌های سیاستی، دانشگاه‌های علوم پزشکی

ارجاع: غفاریان علی، معینی مریم، عتیقه‌چیان گلرخ، سقائیان نژاد اصفهانی سکینه. راهبردهای تسهیل اتمام به‌موقع تحصیلات تکمیلی: توصیه‌های سیاستی برای دانشگاه‌های علوم پزشکی اتمام به‌موقع تحصیلات تکمیلی. مجله دانشکده پزشکی اصفهان ۱۴۰۴؛ ۴۳ (۸۰۷): ۲۰۱ - ۲۰۵.

توصیف مسئله

از سوی دیگر، دانشگاه‌ها با افزایش هزینه‌های آموزشی، کاهش ظرفیت پذیرش دانشجویان جدید و افت شاخص‌های عملکردی روبرو می‌شوند. در سطح کلان‌تر، این مسأله می‌تواند برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای کشور را با چالش مواجه نماید (۱-۴).

در ایران، تصویب قانون سنوات تحصیلی در سال ۱۳۹۵ نشان‌دهنده‌ی حساسیت نظام آموزشی به این موضوع بوده است (۵)؛ با این حال، تجربه نشان داده که صرف وضع مقررات سختگیرانه بدون درک عمیق از عوامل زمینه‌ای مؤثر بر این مسأله، نمی‌تواند راهکار مناسبی باشد. مؤلفه‌های مرتبط با این مسأله در

در نظام آموزش عالی امروز، مسأله‌ی تأخیر در تکمیل تحصیلات تکمیلی به چالشی جدی تبدیل شده است. این مشکل نه تنها بر زندگی تحصیلی و شغلی دانشجویان تأثیر منفی می‌گذارد، بلکه کارایی نظام آموزشی و بهره‌وری علمی کشور را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. در واقع، طولانی شدن دوره‌های تحصیلات تکمیلی، پیامدهای گسترده‌ای دارد. از یک سو، دانشجویانی که موفق به اتمام به‌موقع تحصیلات خود نمی‌شوند، با مشکلاتی مانند از دست دادن فرصت‌های شغلی، کاهش انگیزه و فشارهای روانی مواجه می‌گردند.

۱- دانشجوی دکتری تخصصی، مدیریت خدمات بهداشتی- درمانی، کمیته‌ی تحقیقات دانشجویی، دانشکده‌ی مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۲- دانشیار، مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۳- دانشیار، مرکز تحقیقات مدیریت و اقتصاد سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۴- استادیار، مرکز تحقیقات فناوری اطلاعات در سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

نویسنده‌ی مسؤول: سکینه سقائیان نژاد اصفهانی: استادیار، مرکز تحقیقات فناوری اطلاعات در سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

Email: saghaeiannejad@gmail.com

تحقیقاتی مصوب مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان با کد اخلاق IR.MUI.NUREMA.REC.1402.099 می باشد.

یافته‌ها (گزینه‌های سیاستی)

یافته‌های پژوهش کیفی نشان داد تکمیل به موقع تحصیلات تکمیلی تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل قرار دارد. از مهم‌ترین این عوامل می‌توان به ویژگی‌های فردی دانشجویان مانند سطح انگیزه، توانایی مدیریت زمان و میزان پشتکار اشاره کرد. همچنین کیفیت تعامل با استاد راهنما و حمایت‌های آموزشی ارائه شده توسط دانشگاه نقش تعیین‌کننده‌ای در این فرایند ایفا می‌کنند. در سطح کلان‌تر، سیاست‌ها و ساختارهای دانشگاهی نیز به عنوان بستری تأثیرگذار بر سرعت پیشرفت تحصیلی دانشجویان عمل می‌کنند. بر مبنای یافته‌های مطالعه، گزینه‌های سیاستی، الزامات و موانع اجرایی اتمام به موقع تحصیلات تکمیلی در جدول ۱ و تحلیل ذینفعان و چارچوب زمانی گزینه‌های سیاستی اتمام به موقع تحصیلات تکمیلی در جدول ۲ آمده است.

تحلیل ذینفعان طبق جدول ۲ به این صورت است که دانشجویان، عموماً از گزینه‌های حمایتی استقبال می‌کنند، اما ممکن است نسبت به برنامه‌های اضافی و فوق برنامه مقاومت نشان دهند و نیاز به آگاه‌سازی و مشارکت دادن آنها در طراحی برنامه‌ها باشد. اساتید، معمولاً نسبت به تغییرات نظام‌مند و نظارتی حساس هستند. جلب مشارکت ایشان از طریق در نظر گرفتن امتیازات عینی (امتیازات پژوهشی، کاهش بار کاری و موارد مشابه) لازم است. مدیران امور آموزشی، عموماً حامی بهبود سیستم هستند، اما محدودیت‌ها و نگرانی‌های مالی و اجرایی دارند. ارائه‌ی برنامه‌های عملیاتی با هزینه‌اتریششی مشخص می‌تواند این نگرانی‌ها را کاهش دهد.

یک پژوهش‌های کیفی در دانشکده‌ی مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی با کشف لایه‌های پنهان مسأله، نمایان شده و به درک بهتری از واقعیت موجود کمک کرده است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که عوامل مرتبط با تکمیل به موقع تحصیلات بسیار متنوع و درهم‌تنیده هستند و از ویژگی‌های فردی دانشجویان تا کیفیت راهنمایی اساتید و سیاست‌های دانشگاهی را دربر می‌گیرند (۶). با توجه به مطالب گفته شده تدوین خلاصه سیاستی از آن رو ضروری است که می‌تواند یافته‌های پژوهش کیفی را به زبان قابل درک، عینی و کاربردی برای سیاست‌گذاران و مدیران آموزشی تبدیل کند. با ارائه‌ی تحلیل جامعی از ابعاد مختلف مسأله و پیشنهاد راهکارهای عملی، این سند می‌تواند مبنای تصمیم‌گیری‌های آینده قرار گیرد.

روش اجرا

خلاصه سیاستی بر اساس مطالعه‌ای که به صورت کیفی در نیمه اول سال ۱۴۰۲ در دانشکده‌ی مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان انجام شد تهیه گردید. مشارکت‌کنندگان شامل دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد ورودی سال ۱۳۹۲ به بعد و دانشجویان دکتری ورودی سال ۱۳۹۳ به بعد بودند که موفق شده بودند در بازه زمانی مصوب (۲ سال برای کارشناسی ارشد و ۴ سال برای دکتری) از پایان‌نامه‌ی خود دفاع کنند و تحصیلاتشان را به اتمام برسانند. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته استفاده شد که به صورت حضوری و تلفنی با ۵ نفر از فارغ‌التحصیلان (۳ نفر کارشناسی ارشد و ۲ نفر دکتری) انجام گرفت. داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون شش مرحله‌ای براون و کلارک در نرم‌افزار MAXQDA تحلیل شد. مطالعه حاصل طرح

جدول ۱. گزینه‌های سیاستی، الزامات و موانع اجرایی اتمام به موقع تحصیلات تکمیلی

گزینه‌ی سیاستی	الزامات اجرایی	موانع اجرایی	مزایا (اثرات مثبت)	معایب (اثرات منفی)
طراحی دوره‌های آماده‌سازی	تأمین منابع مالی	مقاومت دانشجویان	کاهش شکاف دانشی	هزینه‌بر بودن اجرا
برای دانشجویان جدید	همکاری اساتید معرب	کمبود زمان در برنامه درسی	افزایش انطباق دانشجویان	نیاز به زمان طولانی برای ارزیابی نتایج
استقرار نظام نظارتی برای	تدوین دستورالعمل‌ها	مقاومت اساتید	بهبود کیفیت راهنمایی	نیاز به اختصاص منابع انسانی
تعامل اساتید راهنما	ایجاد سیستم پایش	بار کاری اضافه	کاهش تعارضات استاد-دانشجو	امکان شکل‌گیری روابط صوری
توسعه‌ی کارگاه‌های	شناسایی نیازهای آموزشی	کمبود مشارکت دانشجویان	ارتقای توانمندی‌ها	چالش در هماهنگی زمان‌بندی
مهارت‌افزایی	جذب مدرسان متخصص	محدودیت بودجه	تسریع انجام پایان‌نامه	اتریشخی نامشخص در بلندمدت
ارائه‌ی مشاوره تخصصی	ایجاد بانک موضوعات	ناهماهنگی تخصص اساتید و	کاهش زمان انتخاب موضوع	نیاز به سرمایه‌گذاری اولیه
انتخاب موضوع پایان‌نامه	آموزش مشاوران	علاقه دانشجویان	افزایش کیفیت پژوهش‌ها	چالش در به‌روزرسانی بانک موضوعات
حمایت مالی از دانشجویان	شناسایی دانشجویان واجد شرایط	محدودیت منابع مالی	کاهش دغدغه‌های مالی	وابستگی دانشجویان
نیازمند	تأمین بودجه پایدار	احتمال سوء استفاده	افزایش تمرکز بر پژوهش	نابرابری در توزیع منابع

جدول ۲. تحلیل ذینفعان و چارچوب زمانی گزینه‌های سیاستی اتمام به موقع تحصیلات تکمیلی

گزینه‌ی سیاستی	ذینفعان کلیدی	موضع احتمالی	چالش‌های ذینفعان	چارچوب زمانی	اقدامات تسهیل کننده
طراحی دوره‌های آماده‌سازی	دانشجویان جدیدالورود	مقاومت دانشجویان	ترس از بار اضافی درسی	کوتاه‌مدت (۶ ماه)	برگزاری جلسات توجیهی
نظام نظارتی اساتید راهنا	اساتید مجرب	حمایت اساتید	کمبود زمان اساتید	میان مدت (۲ سال)	تخصیص امتیاز پژوهشی به اساتید
کارگاه‌های مهارت‌افزایی	معاونت آموزشی	موافقت مدیریتی	محدودیت بودجه	بلندمدت (۵ سال)	تأمین مالی از محل شهریه‌ها
مشاوره تخصصی انتخاب موضوع	اساتید راهنا	مقاومت اساتید	نگرانی از افزایش بار کاری	کوتاه‌مدت (۳ ماه)	طراحی سیستم ارزیابی عادلانه
حمایت مالی از دانشجویان	دانشجویان تحصیلات تکمیلی	استقبال دانشجویان	ترس از قضاوت ناعادلانه	میان مدت (۱ سال)	پاداش به اساتید برتر
مشاوران متخصص	مدیریت گروه‌های آموزشی	حمایت مدیریتی	چالش‌های اجرایی	بلندمدت (۳ سال)	آموزش مهارت‌های راهنمایی
کمیته‌های پژوهشی	دانشجویان مقاطع تکمیلی	استقبال مشروط	کمبود زمان دانشجویان	کوتاه‌مدت (۴ ماه)	ارائه گواهی معتبر
دانشجویان نیازمند	مدرسان کارگاه‌ها	حمایت مدرسان	چالش‌های مالی	میان مدت (۱۸ ماه)	برگزاری در ساعات انعطاف‌پذیر
معاونت دانشجویی	واحد آموزش مداوم	موافقت مدیریتی	هماهنگی زمانی	بلندمدت (۴ سال)	استفاده از ظرفیت آنلاین
حمایان مالی	دانشجویان کارشناسی ارشد/دکتری	استقبال زیاد	کمبود مشاوران مجرب	کوتاه‌مدت (۲ ماه)	ایجاد بانک اطلاعات موضوعات
معاونت آموزشی	مشاوران متخصص	حمایت مشروط	چالش‌های محتوایی	میان مدت (۱ سال)	آموزش مشاوران
معاونت آموزشی	کمیته‌های پژوهشی	موافقت کامل	مسائل مالی	بلندمدت (۵ سال)	تخصیص اعتبارات پژوهشی
معاونت آموزشی	دانشجویان نیازمند	استقبال بسیار زیاد	محدودیت منابع مالی	کوتاه‌مدت (۱ ماه)	ایجاد صندوق قرض الحسنه
حمایان مالی	معاونت دانشجویی	موافقت مشروط	چالش‌های شناسایی	میان مدت (۶ ماه)	همکاری با سازمان‌های خیریه
حمایان مالی	حمایان مالی	تمایل محدود	مکانیسم‌های نظارتی	بلندمدت (۲ سال)	سیستم نظارت هوشمند

نتیجه‌گیری و اولویت‌بندی گزینه‌های سیاستی

با توجه به یافته‌های پژوهش و ملاحظات اجرایی مطرح شده، به نظر می‌رسد که برخی از گزینه‌های سیاستی از اولویت بیشتری برخوردار هستند. در این بین، «استقرار نظام نظارتی برای تعامل مؤثر استادان راهنا» و «ارائه مشاوره‌های تخصصی انتخاب موضوع پایان‌نامه» به عنوان دو گزینه‌ی کلیدی شناسایی می‌شوند که می‌توانند بیشترین تأثیر را بر تسریع روند تکمیل تحصیلات تکمیلی داشته باشند. این دو گزینه به دلیل اینکه مستقیماً با عوامل اصلی شناسایی شده در پژوهش (نقش استاد راهنا و انگیزه‌ی دانشجویان) مرتبط هستند، می‌توانند از اولویت بالاتری برخوردار باشند. همچنین، با وجود چالش‌های اجرایی، پیاده‌سازی آن‌ها نسبت به سایر گزینه‌ها از پیچیدگی کمتری برخوردار است و نتایج آن‌ها در کوتاه‌مدت قابل مشاهده خواهد بود. گزینه «طراحی دوره‌های آماده‌سازی» و «توسعه کارگاه‌های مهارت‌افزایی» اگرچه مفید هستند، اما به دلیل نیاز به منابع بیشتر و زمان طولانی‌تر برای ارزیابی نتایج، در اولویت دوم معرفی می‌شوند. در نهایت،

«حمایت مالی از دانشجویان نیازمند» با وجود اهمیت زیاد، به دلیل محدودیت‌های بودجه‌ای، در اولویت بعدی قرار می‌گیرد. سیاستگذاران حوزه‌ی سلامت باید توجه داشته باشند که اجرای موفقیت‌آمیز این گزینه‌ها نیازمند همراهی و همکاری تمام ذینفعان، از جمله دانشجویان، اساتید و مدیران دانشگاهی است. همچنین، نظارت مستمر بر اجرا و ارزیابی دوره‌ای نتایج برای اصلاح و بهبود مستمر این برنامه‌ها ضروری است. در نهایت، تلفیق گزینه‌های سیاستی پیشنهادی در یک برنامه جامع می‌تواند بیشترین تأثیر را در حل مسأله تأخیر در اتمام به موقع تحصیلات تکمیلی داشته باشد.

تشکر و قدردانی

مطالعه حاصل طرح تحقیقاتی مصوب مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان با کد علمی ۲۴۰۲۱۱۸ می‌باشد.

References

- Mitchell M, Leachman M, Saenz M. State higher education funding cuts have pushed costs to students, worsened inequality. Center on Budget and Policy Priorities 2019; 24: 9-15.
- Hearn S, Benton M, Funnell S, Marmolejo-Ramos F. Investigation of the factors contributing to Indigenous students' retention and attrition rates at the University of Adelaide. Aust J Indig Educ 2021; 50(1): 20-8.
- Warikoo N, Allen U. A solution to multiple problems: the origins of affirmative action in higher education around the world. Studies in Higher Education 2020; 45(12): 2398-412.
- Soffer T, Cohen A. Students' engagement characteristics predict success and completion of online courses. J Comput Assist Learn 2019; 35(3): 378-8.

5. Hemti R, Bayat A. A phenomenological study of students' lived experience of the thesis writing process. *Culture Strategy* 2019; 11(43): 89-122.
6. Ghaffarian A, Moeeni M, Atighechian G, Saghaeiannejad-Isfahani S. Components related to academic achievement and graduating in time in postgraduate levels from the perspective of students of the faculty of medical management and informatics: a qualitative study [in Persian]. *J Isfahan Med Sch* 2024; 42(783): 803-12.

Strategies to Facilitate Timely Completion of Graduate Studies: Policy Recommendations for Medical Universities

Ali Ghaffarian¹, Maryam Moeeni², Golrokh Atighechian³, Sakineh Saghaeiannejad-Isfahani⁴

Policy Brief

Executive Summary

Graduate studies in medical universities face the challenge of lengthening the duration of studies, which negatively affects both students and the educational system. This increases costs, reduces productivity, and demotivates students. Qualitative research has identified key factors associated with this process by identifying the experiences of successful students in completing their studies on time. The study findings showed that the quality of faculty guidance, student personal motivation, and academic support are the three main pillars in accelerating the educational process. Students who had a more effective relationship with their supervisor, chose a research topic that suited their interests, and benefited from educational support were more likely to complete their studies on time. Accordingly, several operational solutions were proposed as policy options: Establishing a monitoring system to improve the quality of faculty guidance can help reduce conflicts and increase the effectiveness of this relationship. Providing expert advice on choosing a thesis topic is also another effective measure that helps students start their research faster. Developing skill-building workshops in areas such as research methods and time management can enhance students' capabilities. Also, designing preparatory courses for new students can help them adapt more quickly to the academic environment. Finally, targeted financial support for students in need can reduce some of their concerns. Implementing these solutions requires the support of all stakeholders, including students, faculty, and educational administrators. Despite implementation challenges such as resource constraints and resistance to change, successful experiences have shown that these measures can lead to significant improvements in academic indicators if carefully planned and continuously monitored. This policy brief, by providing comprehensive analysis and practical solutions, can serve as a basis for decision-making by educational officials.

Keywords: Postgraduate education; Policy recommendations; Medical universities

Citation: Ghaffarian A, Moeeni M, Atighechian G, Saghaeiannejad-Isfahani S. **Strategies to Facilitate Timely Completion of Graduate Studies: Policy Recommendations for Medical Universities.** J Isfahan Med Sch 2025; 43(807): 201-5.

1- PhD Student, Health Services Management, Student Research Committee, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.

2- Associate Professor, Social Determinants of Health Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.

3- Associate Professor, Health Management and Economics Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.

4- Assistant Professor, Health Information Technology Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran

Corresponding Author: Sakineh Saghaeiannejad-Isfahani, Assistant Professor, Health Information Technology Research Center, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran; Email: saghaeiannejad@gmail.com